

УДК 78.30

С. В. ТИХИЙ

**ПІДРУЧНИК НАДІЇ ГОРЮХІНОЇ «ВЧЕННЯ ПРО МУЗИЧНУ ФОРМУ» І ПРОБЛЕМИ
ЙОГО УКРАЇНОМОВНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

У статті робиться спроба розкрити актуальність підручника Надії Горюхіної «Вчення про музичну форму», обґрунтовується необхідність уніфікації та стандартизації української музично-теоретичної термінології.

Ключові слова: *Надія Горюхіна; система музичних термінів; аналіз музичних форм.*

С. В. ТИХИЙ

**УЧЕБНИК НАДЕЖДЫ ГОРЮХИНОЙ «УЧЕНИЕ О МУЗЫКАЛЬНОЙ ФОРМЕ» И
ПРОБЛЕМЫ ЕГО УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ**

В статье сделана попытка раскрыть актуальность учебника Надежды Горюхиной «Учение о музыкальной форме», обосновывается необходимость унификации и стандартизации украинской музыкально-теоретической терминологии.

Ключевые слова: *Надежда Горюхина; система музыкальных терминов; анализ музыкальных форм.*

S. V. TYKHYY

**A TEXTBOOK OF NADEZHDA GORYUKHINA IS «STUDIES ABOUT MUSICAL FORM»
AND PROBLEMS OF HIM UKRAINIAN-LANGUAGE INTERPRETATION**

In the article will be by trying to get out the actuality of textbook «Music forms» by Nadia Goriukhina, to background the need of unification and standartising of Ukrainian terminology on music theory.

Key words: *Nadia Goriukhina; system of music terms; analysis of music forms.*

Переклади музикознавчої літератури, науково-творчого та педагогічного доробку з російської на українську мову тих російськомовних авторів, що проживали в Україні в радянські часи та перше десятиліття української незалежності, починають здійснювати тільки тепер. Минуло відносно небагато часу, однак, на нашу думку, уже настала потреба в осмисленні їхньої наукової спадщини, введення її в науковий обіг в умовах незалежної України українською мовою і в нових умовах. Наукова спадщина Надії Горюхіної, викладена у її підручнику для вищих музичних навчальних закладів, мовні та музикознавчі проблеми перекладу цього підручника українською мовою, що був здійснений автором цієї статті разом з Якимом Гораком та Віктором Козловим¹ [2], ще не були предметом розгляду в наукових розвідках. Ця тема досліджується вперше. Відтак актуальність цього дослідження безсумнівна.

Мета розвідки – дослідження актуальних питань ознайомлення з творчим та науковим доробком російськомовних вчених, які жили і працювали в Україні, в україномовному варіанті та залучення їх робіт до навчальної літератури у вищих початкових закладах на прикладі перекладу підручника Надії Горюхіної з аналізу музичних форм.

У процесі роботи над перекладом, редакцією та підготовкою до друку підручника Н. Горюхіної «Вчення про музичну форму» для вищих музичних навчальних закладів виникли

¹ На превеликий жаль, підготовлений до друку переклад на українську мову поки що не опублікований.

різного роду проблеми з тлумаченням тексту, які отримали своє осмислення у цій роботі. Цей підручник став підсумком творчої, наукової та педагогічної діяльності відомого в Україні теоретика-музикознавця. У його змісті знайшли своє відображення численні та добре відомі науковій громадськості України попередні публікації автора – монографії та статті, в яких вперше піднімалися актуальні проблеми українського музикознавства. Серед них – «Еволюція форми періоду» (укр. мовою), «Еволюція сонатної форми» (рос. мовою), «З історії вільних форм» (рос. мовою) та інші. Значний масштаб праці «Вчення про музичну форму» – 362 сторінки рукопису [1], 376 сторінок у перекладі та набраних на комп'ютері [2] – зумовлений тим, що поруч з авторським текстом тут у лаконічній формі розміщені основні положення багатьох робіт відомих і маловідомих західноєвропейських і вітчизняних авторів.

Необхідність перекладу саме на українську мову викликана потребою донести до студентів теоретично-композиторських факультетів музичних вищих навчальних закладів та до широкого кола науковців підсумок, вершину більш ніж 40-літнього творчого та педагогічного доробку найвідомішого українського музикознавця-теоретика – Надії Олександрівни Горюхіної.

За інформацією її учня та колишнього аспіранта Олексія Жаркова (Київ), Надія Олександрівна Горюхіна зробила 11 копій свого рукопису і подарувала своїм учням з присвятою. Копії з цих копій поширювалися у приватному порядку за допомогою копіювальної техніки. Однак наш переклад здійснювався саме з оригіналу рукопису [1]. Таким чином, це може стати першим виданням цього підручника українською мовою.

Надія Олександрівна Горюхіна жила і працювала в Україні, однак в умовах Радянського Союзу всі, хто хотів, щоб їх праці мали значний резонанс в масштабах усього СРСР, писали свої роботи російською мовою. Як зазначила в рукописі Надія Олександрівна, підручник створювався у 80-х роках ХХ століття і був завершений в 1990 році. Вона читала свої лекції російською мовою, розмовляла нею в побуті, тому володіла нею досконало. Хоча так само вільно володіла й українською. Коли до неї зверталися українською, вона відповідала українською і ніколи не створювала проблем довкола цього. А професійною музикознавчою термінологією вона володіла бездоганно – як російською, так і українською мовами.

Однак на сучасному етапі, коли українська держава ствердила своє існування, актуальним є ознайомлення з творчим та науковим доробком також російськомовних вчених, які жили і працювали в Україні, саме в українськомовному варіанті, та залучення їхніх робіт до вивчення у вищих навчальних закладах.

Слід коротко ознайомити з тим, як рукопис потрапив саме до нас. Перед смертю Надія Олександрівна Горюхіна передала рукопис цього підручника Олександрі Сергіївні Цалай-Якименко, яка, у свою чергу, у 2006 році передала його Олександрові Володимировичу Козаренку, тоді завідувачу кафедри теорії музики Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка, на якій і були здійснені переклад українською мовою, редакція та підготовка до друку.

Перекладацька робота була розподілена наступним чином – за загальною редакцією професора, кандидата мистецтвознавства Віктора Козлова з російської на українську мову переклали:

частину першу «Категорії та принципи музичної форми» – Яким Горак;

частину другу «Структури і функції музичної форми», розділ перший («Звуковисотні структури») та другий («Структури і функції музичного синтаксису») – Северин Тихий; розділ третій («Музичні форми»), глави «Прості форми», «Складні форми», «Форми рондо» – Северин Тихий;

глави «Варіаційна форма», «Сонатна форма віденських класиків», «Еволюція сонатної форми», «Відкриті форми» та «Заключне слово» – Віктор Козлов.

Загальна редакція перекладу і змісту роботи здійснена учнем і колишнім аспірантом Надії Горюхіної Віктором Козловим. Багаторічне знайомство і постійний обмін думками сприяли тому, що робота над підготовкою до друку здійснена з належним знанням матеріалу та доробку автора. Тому майже всі редакторські примітки та численні коментарі належать Віктору Козлову.

При перекладі було взято за основу одне з останніх академічних видань «Російсько-українського словника» [3]. Однак у тих випадках, коли цей словник не містив якогось слова, використовувалися також інші видання, наприклад десяти томний «Словник української мови» [4].

При перекладі цієї праці виникали деякі проблеми з тлумаченням окремих слів, фраз та словосполучень. Їх можна згрупувати наступним чином:

- філософські та загальнонаукові терміни і поняття;
- специфічно музичні і музикознавчі терміни і поняття, наприклад, «суммирование» (рос.) – це «сумування» чи «підсумовування»? Тут є небезпека збігу наукового терміна з побутовим словом;

- у зв'язку з іншомовним контекстом деякі слова вимагали заміни, а не прямого перекладу: наприклад, «гармония подавляет полифонию» (рос.) – прямий переклад цього виразу: «гармонія придушує поліфонію», що, по суті, мало можливе, тому замість «придушує» слід вжити слово «гамує»;

- неточності тексту, відсутні букви і склади, які вимагали реконструкції і редагування (наприклад, у автора «предлагает», а за контекстом – «предполагает», тобто «передбачає», що докорінно змінює зміст речення);

- ряд специфічних загальновідомих або авторських музичних термінів не мають прямих аналогів в українській мові, тому перекладачі запропонували заміну за аналогічним принципом словотворення. Наприклад: рос. «сопряжение» – укр. «зіпруження» (або як можливий варіант – «супряження»); рос. «противоположение» – укр. «протиставляння»; рос. «сопоставление» – укр. «зіставлення», рос. «противостояние» – укр. «протистояння», рос. «совпадение» – українське «збіг» замість поширеної побутової кальки «співпадіння» і т.ін. Всі ці слова тут зіставляються як споріднені за значенням для обґрунтування доцільності такого перекладу. Поряд з тим слід зазначити, що деякі з них, такі як «зіставлення», є давно відомими і загальнорозповсюдженими;

- переклади з російської мови специфічно музикознавчих новоутворень у вигляді опису звучання якогось музичного явища, прикладу або фрагмента, що надзвичайно незручні для перекладу.

Для ілюстрацій прикладу останнього вважаємо за доцільне взяти підрозділ 2.1.5. «Поліфонічні структури» з другої частини «Структури і функції музичної форми». Наприклад, у тексті автора: «как полифония «разногласия» вместо полифонии «согласия» [1, с. 157], а переклад звучить так: поліфонія «незгоди» замість поліфонії «згоди» [2, с. 157]. У автора: «обрушивается внезапным провалом» [1, с. 163], а в перекладі: «що налітає раптовим проваллям» [2, с. 163], бо дослівний переклад «обвалюється неочікуваним проваллям» виявляється стилістично некоректним. Або ж наступний уривок з рукопису: «Восстановление и разрушение, разлагающая динамика сил, и рядом – прозрачность, равная прозрачности небытия. Все это можно найти в пассакалии Шостаковича. Преобладает полифоническое развертывание формы на основе интонационных противопоставлений и слияний в единство такой силы и сложности, когда конец является началом, когда целостность таит распад, а противопоставления сливаются в единство, когда смешались мрак и свет, страдание и ярость, бездна безысходности и надежда на спасение, когда смешались ориентиры действия, движения к созданию или разрушению» [1, с. 167-168]. В українській інтерпретації це звучить так: «Відновлення та руйнування, розтлінна динаміка сил, і поряд – прозорість, що дорівнює прозорості небуття. Все це можна віднайти у пассакалії Шостаковича. Переважає поліфонічне розгортання форми на основі інтонаційних протиставлень та злиття в єдність такої сили і складності, коли кінець є початком, коли цілісність приховує у собі розпад, а протиставляння зливаються у єдність, коли змішалися морок і світло, страждання і лють, безодня безвиході та надія на порятунок, коли змішалися орієнтири діяння, руху до створення чи до руйнування» [2, с. 167-168].

Є одна обставина, яка робить посібник Н. Горюхіної вкрай необхідною і в наші дні – і широкому читачеві, і особливо – студентам, майбутнім музикознавцям. Надія Олександрівна Горюхіна прагнула створити підручник нового типу.

По-перше, вона хотіла привернути увагу до категоріального аналізу, щоб в аналізованому об'єкті – музичному творі – знаходити його смислову основу, сутність його змісту.

По-друге, на підставі категоріального підходу уникнути суб'єктивних перекручень у відображенні індивідуальних, специфічних властивостей художнього твору.

По-третє, розкрити через індивідуальні особливості іманентні властивості твору чи явища. Філософські категорії руху, такі як імпульс, становлення, гальмування, у трактуванні Н. Горюхіної продовжують ідеї Б. Асаф'єва, конкретизують їх, доповнюють новими категоріями, знаходять своє відображення у специфічно-музичних категоріях і конкретне втілення у численних аналізах музичних прикладів на сторінках її роботи. Відобразити саме ці ідеї в особливостях мовного оформлення українською стало найголовнішим завданням перекладу.

Робота Надії Олександрівни Горюхіної допомагає наблизити до нашого розуміння складні проблеми, які були втілені в багатьох видатних музикознавчих дослідженнях, і зробити їх досяжними для нас у вигляді послідовної системи знань, з якої кожний з нас може черпати для творчої наснаги і розуміння складних явищ сучасного музичного мистецтва.

Праця над перекладом вимагала доброго знання української музичної і музикознавчої термінології. Внаслідок цього виникає необхідність уніфікації української музично-теоретичної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горюхіна Н.А. Учение о музыкальной форме: підручник для вищих музичних закладів / Н. А. Горюхіна. – Рукопис. – Київ, 1990. – 362 с.
2. Горюхіна Н.О. Аналіз музичних форм: підручник для музичних вищих навчальних закладів / Н. О. Горюхіна. – рукопис. – Київ, 1990 / [відповідальний редактор Козлов В. М.; Переклад, редакція та підготовка до видання Козлова В. М., Тихого С. В., Горака Я. Р.]. – Львів, 2006–2008. – 376 с.
3. Російсько-український словник-довідник / [за ред. В. М. Бріцина; Упоряд. Скопненко О., Цимбалюк Т.]. – Київ: Довіра, 2005. – 942 с.
4. Словник української мови / [ред.колегія під головуванням Білодіда І.]. – В 10-и томах. – Київ: Наукова думка, 1970–1975.

УДК 78.03

П. В. ВАКАЛЮК

УКРАЇНСЬКИЙ ХУДОЖНЬО-ДИДАКТИЧНИЙ РЕПЕРТУАР ДЛЯ ТРУБИ

У статті визначено етапність, жанрові моделі та склади, притаманні оригінальним художнім трубним дидактичним композиціям українських митців. Конкретизовано, що його творцями початково були педагоги-практики, згодом – фахові композитори з потужним педагогічним досвідом. Це зумовило синтез демократизму інтонацій, актуального технічно-інтонаційного арсеналу, педагогічної зумовленості та художньої вартості при багатстві жанрових різновидів та виконавських складів.

Ключові слова: дидактичний репертуар, виконавець-практик, навчальна література для труби.